

ΟΙ ΛΑΙΣΤΡΥΓΟΝΕΣ, ΟΙ ΚΥΚΛΩΠΕΣ ΚΑΙ Η ΠΛΑΤΕΙΑ ΤΗΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ

Υπάρχει μια πάγια, σχεδόν, συνήθεια στον τόπο μας, να μην εξασκείται κριτική για την αρχιτεκτονική. Όλα τα περιοδικά τέχνης, έχουν στήλες όπου κριτικάρονται και αξιολογούνται όλες οι καλλιτεχνικές εκδηλώσεις: λογοτεχνία, μουσική, ζωγραφική, θέατρο κ.λ.π. Σε κανένα ελληνικό αρχιτεκτονικό περιοδικό δεν θα βρεθεί τέτοια στήλη. Λες κι έχει γίνει κάποια μυστική συμφωνία. Το πολύ να βρεθεί κάποια αδριστή ανησυχία πάνω σε πολύ γενικά θέματα, χωρίς όμως συγκεκριμένες αναφορές στά έργα τα συγκεκριμένα κάποιου αρχιτέκτονα. Το θέμα έχει γίνει ταμπού.

Μα και σε άλλο έντυπα, όταν γίνεται αναφορά στην αρχιτεκτονική, αφορά πάλι γενικά θέματα. Και συνήθως η κριτική ασκείται από ανεύθυνους. Κατά κανόνα αυτοί, είναι δημοσιογράφοι, που αναλαμβάνοντας το ρόλο της Κασσάνδρας και μαζί του εκφραστή της κοινής γνώμης, ξεσπαθώντων πού και πού. Συνήθως οιδοφύρονται για την κακοποίηση κάποιου «μνημείου»¹, ή για τον επικρεμάμενο κίνδυνο να γκρεμιστεί κάποιο άλλο. Ακόμα πολύ συχνά ακούμε για το ταιμέντο και τις τοιμεντουπόλεις².

Περικλής Παντελέακης Αρχιτέκτονας

Δεν λυπάμαι καθόλου που απάγω αυτό το ταμπού. Με την κρίση που περνάει η αρχιτεκτονική στον τόπο μας³, ίσως μας χρειάζεται πιο επιτακτικά από όλοτε, να βλάψουμε τον δάχτυλό μας «επί των τύπων των ήλων». Λυπάμαι μονάχα, που ο συνάδελφος που θα καταπιστώ στο έργο του, μου είναι πολὺ συμπαθητικός. Τον θυμάμαι από τότε που ήταν σπουδαστής στο Πολυτεχνείο. Πάντα η δουλειά του, η σπουδαστική, είχε μια ποιότητα κι ήταν προσωπικό τόνο. Μα και σαν ελεύθερος επαγγελματίας πρόσκοψε και καταφέρει να ξεφύγει από την τυποποίηση, που διακρίνεται τα έργα της τελευταίας εκατονταετίας στον τόπο μας. Γιατί αυτό που μας καταμαρτυρούν, είναι στη βάση του αληθινό: Ότι δηλαδή, η νεοελληνική αρχιτεκτονική έχει ξεπέσει στην επανάληψη και την ουδέτερη μοισαϊοφρία. Ο συνάδελφος κ. Τομπάκης, ευτυχώς γι' αυτού, μαζί με άλλους λίγους, κατάφερε να ξεχωρίσει από τον κανόνα. Κι αυτό είναι προς τιμή του. Μ' όλο που ο ύφος πούχε διαμορφώστε στα έργα του, έχει έναν χαρακτήρα «πρωτού», που εμένα δε μου ταιριάζει. Αυτή η έλλειψη «εκλεκτικής συγγένειας», δεν σημαίνει ότι δεν ανανωρίζω πως η δουλειά του η αρχιτεκτονική και ποιότητα έχει και ένα ύφος προσωπικό. Πράγματα, που με κάνουν να τον

εκτιμώ και να σέβομαι τη δουλειά του.

Ίσως ακριβώς αυτή η εκτίμηση για τη δουλειά του, είναι ο ένας από τους λόγους που με έκαναν να γράψω όλ' αυτά, για αυτό που έκανε στην πλατεία της Μητρόπολης.

Όταν αντικρύζεις σήμερα την πλατεία της Μητρόπολης όπως διαμορφώθηκε, αρχίζουν να σε κατακλύζουν - και να σε τρικυμίζουν - ανάδικτα αισθήματα: η κατάπληξη, η οργή και η θλίψη.

Το πρώτο που θά πρέπει να γίνει, είναι να περιγραφεί αυτή η διαμορφώσων για να γίνει κατανόητο, πώς δημιουργούνται τα παραπάνω έντονα αισθήματα. Άλλα, πώς είναι δυνατό να περιγράψει κανείς κάπιο που σ' αυτό δεν υπάρχει με κεντρική ιδέα: Είναι να του καλείσει να περιγράψει το χάος και το τυχαίο, που μέση τους δεν υπάρχει αρχή, μέση και τέλος. Όλα βρίσκονται σε ατασία και ασφένεια. Είτε κι αυτό που καταχρηστικά θα πυρορύσσει με συνομιδόσαμε «σύλληψη της ιδέας της πλατείας», στέκει δίβουλο ανάμεσα στο τυχαίο και το διθέν «θηλέμηνο». Ή αν δεις ότι υπάρχει μια τέτοια σύλληψη, και όχι μια ολοφάνερη άρνηση - θάλευς θεληματική - να μπει κάποια ουσιώδης τάξη⁴.

Από μια πλατεία μέσα στην καρδιά της Αθήνας, που θα μπορούσε να γίνει μια δάση⁵, για να ξεκουράζεται το μάτι και η ψυχή μας από την ασχήμια που μας περιτριγυρίζει, φτιάχτηκε ένα προϊόν ασχήμης, στειρότητας φαντασίας και απρόσωπης μονοτονίας. Η «λύση» που δθήκε, είναι ένα χάρος από απέρνους πλάκες μαρμάρινες, που εναλλάσσονται με ψευδοκυβόλιθους και πλακάκια δαπέδου. χωρίς να τα συνδέσει τίποτα ουσιαστικό μεταξύ τους. Γιατί, θέβαια, δεν θα μπορούσε ο δημιουργός τους να μας πείσει με τίποτα, ότι διαιρώνταν το χώρο που του δόθηκε με μεγάλα τετράγωνα που κυβιζόταν, που τα παραγεμέζει με πλάκες από μάρμαρα λουστραριούμενα⁶, αυτό αποτελεί μιαν αρχιτεκτονική ιδέα διαμορφώσης του χώρου. (Βλ. φωτ. 1.2.3). Ούτε να μας πείσει ότι δήθεν δημιουργήθηκαν κάποιοι άδενες, βάζοντας πλακάκια δαπέδου. εκεί που υποτίθεται ότι υπάρχουν οι άδενες της διέλευσης. Ούτε ότι έγιναν κάποιες απόπειρες - ότι αυτές αδύκεις - να διατυπώσουν κάποια δήθεν διαφορετικά επίπεδα, για να πάρουν τις διαφορές στην κλίση. Ούτε ότι το ψωφαλό πράσινο, τόσο λιγοστό και τόσο αρμήνα διαταγμένο. Θα μπορέσει να τη στολίσει και να άρει, έστω, τη φωτική που τη δέρνει σε κύματα απανωτά. Το σύνολο είναι ένα τυπικό

δείγμα «αρχιτεκτονικής σχεδιαστηρίου».

Τι να πρωτοβουληθεί κανένας, για να μεγαλώσει η οργή και η αγανάκτηση; Το εύρημα (!) των κεκλιμένων σκαλοπατιών, που προσπαθεύει ν' αποχετεύσει κάποια ανύπαρκτα νερά; Γιατί σ' ένα σημείο υπάρχει μια σκάλα με δύο-τρία σκαλοπάτια, που δεν είναι οριζόντια όπως όλα τα σκαλοπάτια του θεού; ήλιος, με κλίση προς το κέντρο, που διαμορφώνεται σαν αυλάκι, για να τρέχουν, δήθεν; Τα νερά της βροχής, με κυρίως, για να σκωτώνονται, μ' ευκολία, όσα ανύποτοι θελήσουν να την περάσουν. Να θυμηθούμε την παντελή έλλειψη προσπάθειας που θρεπεί μια χρωματική σύνθεση στα υλικά που χρησιμοποιήσε: Γιατί τα «μπεζάκια» και τα «καφέ» στα υλικά του, αραδάνονται με μια μονότονη ουδετέρητά. Με ολοκληρωτική έλλειψη έστω και της πιο υποτυπωδός φωνάσιας και με παντελή, θάλευν, άγνοια από κάθε γνώση της σημασίας της αντίθεσης στη σύνθεση! Ή, τέλος, να θυμηθούμε εκείνα τα λιγότατα παγκάκια, που μήπως με τόσο μάχιμα, και καὶ ταυτόχρονα τόσο βάναυσο τρόπο: Πάγκοι σκληροί και απάνθρωποι, διαταγμένοι στη υπερμεγέθη σχήματα Π. Οι άνθρωποι που θέλουν να καθίσουν σε κάποια πλατεία, το αποδήτην για να ξεκουραστούν και ίσως και για να μείνουν και λιγό μόνοι. Όχι πάντως, για να κάθονται. όπως καθονταν στα μπουλούκια στις αίσθουσες αναμονής των αεροδρομίων, ή των αισθροδρομικών σταθμών. Αποδήτην για να καθίσουν μόνοι, σε παρέπεδο δυό-τρες και νάχονται μια πλάτην ἀκουμπάνε - έστω και φανταστική. Και νάχουν κάποια θέα μπροστά τους για να βλέπουν. Όχι να καθονται είκοσι - είκοσι στη μέση ενός πολύ μεγάλου χώρου και να νοιώθουν σαν την Μπερλίνα του παιδικού παιχνιδιού. (Βλ. φωτ. 1.3.6).

Από τα πρώτα της τα χρόνια η Αθήνα, σαν ένιας πρωτεύουσα, στάθηκε άτυχη σ' ό,τι αφορά τη Μητρόπολη. Ξτίστηκε αυτό το μεγαλεπτόβιο τέρας, ανότητο, όμετρο, ανοικονόμητο και ψευδοεολλασκό, διπλά στο μικρό το εκκλησάκι της Γοργοεπήκοος. Σαν ένας Γολιάθ υπερμεγέθης, δίπλα σ' ένα μικρόσωμο, μα πανεμορφό Δαυίδ. Και τόχουμα συνήθεισε, αυτό το αταίριστο αύμπτελεγμα ομορφιάς και ασχήμας νεοπλούστιστης αντίληψης και ταπεινοφορύσσους χαρούσυντος. Και τόχουμα αποδέχεται μέσα μας από τη συνήθεια. Κι όταν τα διπλαύμε, αυτόματα γίνονταν μέσα μας, μια αισθητική αντιπροφορά. Ο νάνος γίνοντας γίγαντας κι ο γίγαντας νάνος, σαν αισθητικό αποτέλεσμα. Τώρα με την πλατεία, όπως διαμορφώ-

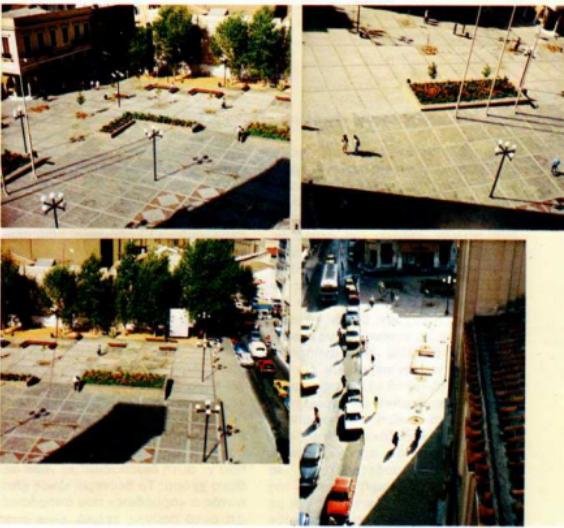
θηκε, λες και σηκώθηκαν κάποια αόρτα τείχη, που απομονώνουν από την ασχήμα του την τριγυρίζει, την ομορφιά την ανεκλαήτη, με τ' ανάγλυφα, τα κεραμίδια και τα μωσαϊκά στο δάπεδο. Κι αυτά τα τείχη είναι κάποια χαμηλά στηβάνια από λουστραρισμένο (!) μάρμαρο⁹, που περιτριγυρίζουν τη μικρή εράσμια αυλή. Παραπάνω αναφερθήκαμε στα αισθήματα που μας κατακύλουν σα βλέπουμε τη διαμόρφωση της πλατείας της Μητρόπολης, όπως κατάντησε¹⁰ - στην κατάληξη, στην οργή και στη θλίψη. Κατάληξη γιατί μη μπορώντας να καταλάβεις, γεννινώνται μέσα σου ένα πλήθος ερωτηματικά. Το πρώτο είναι, που δρίσκεται η παραπάνω πρόσφορη με την ουδετέρη, κακούγονηται και μονότονα απέριμη πλακότρωση της πλατείας που γι' αυτή διασπασίστηκε τόσο άφεντο χρήσι: Το δεύτερο, ποιός είναι αυτός ο «αρμόδιος» που αποφάσισε, ότι αυτό που πούνινε τελικά, είναι αυτό που θάπτεται να γίνεται: Το τρίτο, γιατί δεν έγινε, τουλάχιστο, ένας αρχιτεκτονικός διαγωνισμός, που βάδισε και κάποιες άλλες λύσεις: Το τέταρτο, πώς δε βρέθηκε, κάποιος που να καταλάβει από τα σχέδια σε τι αποτύχια οδηγούσανε και να τα σταταμάτησε έγκαια: Το πέμπτο, αν έχουμε πάθει τέτοια μηλύνση στην κρίση μας, που να δεχόμαστε αδιαμαρτύρητα και μοιρολατητικά, να μας δερβίσουν έτσι ώστε ένα τέτοιο ανοιστούργυμα και να μη έσποντανονται κι οι πετρες ακόμα. Και τα ερωτηματικά διαπορύουν σα τραβήγουν σε μάκρος απελεύθερη. Η οργή που γεννάνται απότομα τα παραπάνω ερωτηματικά, η οργή για την ανευθυνότητα που μαυτή έγινε η μελέτη¹¹. Για την ολοκληρωτική αδιαφορία για τη σύνθετη, Για την ευκολία που αγκύρισε, Για το πόσο, χωρίς καμιά περίσταση, μπορεί ο κάθε «αρμόδιος», ν' αλλάζει και να υποθαβμίσει την ίδια μας τη ζωή, με μια του «έγκριση». Και τέλος, η θλίψη για την κατάντια μας και τον Επεισόδιο μας, Για την αδιαφορία μας, για την ολοκληρωτική μας απορρόφηση στην πράγματα δύσκολα με την ομορφιά και την ποιότητα. Θλίψη ακόμα, για την εύκολη και ασυλλιγότητη υποδοχή όσων γίνονται γύρω μας, χωρίς να τα βλέπουμε, χωρίς να τα κρίνουμε, χωρίς να μας απασχολούν.

Στα προηγούμενα αναφερθήκαμε κακούμα και στη σύλληψη της αρχιτεκτονικής ιδέας η οποία στοιχείες διέπει στον οπαράποτο να μπει μια εωσεπτήρη τάξη, για να αρχίσει να δουλεύειν αισθητικά ένα έργο. Γιατί στην Αρχιτεκτονική - και στην Τέχνη - όπως υπάρχει σε μοναδικό στοιχείο τάξης το «ευλογοφανές» και το «τετριμένο».

τότε είναι σαν ν' αρνιόμαστε την ίδια την ουδιά της Τέχνης και της Αρχιτεκτονικής. Γιατί κι ο δύο στηρίζονται στην έμπνευση, που ακριβώς έπερνενται τα τετριμένα. Οι δημιουργοί πάντα πλησιάζουν το αντικείμενό τους με δέος, γιατί η τέχνη, στη βαθύτερη ουδιά της είναι μια πράξη που μετέχει στο θεϊκό. Από τα πιο παλιά τα χρόνια, τέχνη και θρησκευτικότητα ταυτίζονταν, έτσι που σήμερα να μη μπορούμε να πούμε με βεβαίωση ποιά ακριβώς προηγήθηκε. Η τέχνη, ή η θρησκευτικότητα¹²: «Έστι οταν καθένας καταπίνεται με τη διαμόρφωση ενός χώρου, που το πρώτο που βλέπει είναι η ιερότητά του. ΚΑΘΕ ΧΩΡΟΣ ΕΙΝΑΙ ΙΕΡΟΣ ΓΙΑ ΤΟ ΔΗΜΙΟΥΡΓΟ». Γιατί μέσα στο χώρο που πλέσει, δεν βάσει μόνο τα δικά του το ονείρα, αλλά προτρέπει και τους ανθρώπους που θα προσέλθουν σ' αυτόν, να ονειρευταύν. Κι αν δεν το καταφέρει αυτό, τίποτα δεν έχει καταφέρει.

Ο χώρος δεν είναι ένα τεχνικό πρόβλημα που μπορεί να επιλυθεί με τη λογική και με τη γνώση. Είναι ένα πρόβλημα που στέκεται στην ουδιά του «επέκεινα» της γνώσης και της λογικής. Είναι πρόβλημα που λύνεται πρώτα με εξελογικά στοιχεία¹³, μέσω μας, και μετά θα επακολουθηθεί η τεχνική και η γνώση, για να το στεριώσουν και να το μιλοπήσουν. «Όλα τ' άλλα είναι «προφάσια» εν αμαρτίαις» για να δικαιολογηθούν τ' αδικαιολόγητα. Ίσως θάπτεται να ομολογηθεί, ότι διλος είναι οι παραπάνω απαιτήσεις για τον τρόπο που γίνεται η δημιουργία και για το θαβή σεβασμό που πρέπει να δείχνεται σ' αυτήν. Θα μπορούσαν να εφαρμοστούν σ' άλλες εποχές. Εποχές όπου η συνέπεια, η οσθαρότητα και η απασχόληση με την Τέχνη και τα προβλήματά της ανθύπαν. Και ίσως και σε τόπους αλλώτιους. Ενώ στον τόπο μας και στην εποχή μας, έχουμε για ιδιαίτερα κάποια επαγγέλματα κερφόδραφα που αποφέρουν σ' όσους τα μετέρχονται, ποσά αμύθητα (θ. ποδοσφαιριστές, τραγουδιστές, θεατρίνους¹⁴ κ.λ.π.). Γιατί άραγε, θάπτεται να ενδιαφέρουν μιαν εποχή, πού χρειάζεται παραδοσείς «ψυχή τε και σώματα» στα ιδιαίκα του νεοπλούσιμου και της καταναλωτικής κοινωνίας, πράγματα τόσο εξωπραγματικά και νεφελώδη, όπως η Τέχνη, η Ομορφιά, η Ποιότητα και τ' Όνειρο: Όταν έχουμε εξαφαλίσει τόση αφονία, που μας γεμίζει τόσο πληθωρικά με άγχος, με ναρκωτικά, με αυτοκοινίες και μονεμάδια. 'Ολ' αυτά είναι ποιασύνωστα. Και στο τέλος είναι φυσικό νάχουν παρασύρει στον κατήφορο τους και καλλιτέχνες και αρχιτέκτονες. Γιατί άραγε, θάπτεται νάχουμε

την απαίτηση, οι αρχιτεκτονες' αποτελέσουν μιαν ειδική εξάρεση από τον κανόνα: 'Όμως όλα τα πράγματα έχουν και κάποιο όριο. Όταν το όριο αυτό ζεπεραστεί, είναι φυσικό ν' αρχίσουν να χτυπάνε κάποια κουδούνια, που να σημαίνουν συναγερμό. Είδομε την πλατεία Κλαυθώνος να διαμορφώνεται σε μια ουδέτερη κατασκευή που διαφέρεται στο δύο με τρόπο αντίο. Το μαζί¹, έγινε ένα θλιβερό φωράλεο χάρας γρασιδιού και τ' άλλο μισό μια συσσώρευση στοιχείων από φυεδουκούλτουριάρικη χρήση του μπετόν και του πρασινού και μιας ανεπάρκειας για τη χρήση και διαμόρφωση του δαπέδου. Και δε μιλήσαμε. Είδομε τη Βουκουρεστίου να μετατρέπεται σε μια έκταση απρόσωπη, με στοιχεία μπετονένια ουδέτερα και μίζερα. Ευτυχώς σημερα το πράσινο τάκηψε, για να μη ντέρπονται για την ουδετέρωτή τους. Το διπέδο να στρένεται με εκατοντάδες τετραγωνικά μέτρα μιας πλακόστρωσης χωρίς νόμιμα, χωρίς οκένη, χωρίς ποιότητα. Ο χώρος γέγος με φώτα φωτιδοριανικά, με απόρους γλυπτούς γλυμένους, που τη νύχτα φωτίζουν την ανυπαρξία κάποιας στοιχείωδους έστω, αρχιτεκτονικής ιδέας. Και δε μιλήσαμε πάλι. Είδομε το χώρο γύρω από τους Αγίους Θεοδώρους να γεμίζει πλακάκια αραδιασμένα κατά παράδη, σα στρατιώτικα σε ανύπαρκτη παρέλαση και μάντρες από πωρόλιθο κάκτους ποιότητας - σαν υλικό και σα χρήση - να προσποθούν ων φωλισσούν κάποιαν ανύπαρκτη οργάνωση του χώρου. Και δε μιλήσαμε ξανά. Παρ' όλη την αγναντήση. Και συλλογίσαμε ποιάς λες και δεν υπήρχαν μπροστά στα μάτια των ανθρώπων που σχεδίασαν και πραγματοποίησαν το βιασμό των χώρων της Αθήνας, κάποια παραδείγματα καταζωμένα. Όπως η ανεπανάπτυγμα ευαισθησία τη Νίκινη στην Ακρόπολη και στου Φιλόποτα, όπου κάθε σπιθαμή του χώρου, έχει δουλευτεί με περίσκεψη, όπου δε θα θρεπις πουθενά τη μονοτονία και την επανάληψη, αλλά την ευρηματικότητα και την πρέπουλα κάθε φορά έκφραση, που δένονται σ' ένα σύνολο από κυριαρχη αρχική ιδέα, όπου η ποιότητα συναγνίζεται την ποικιλία και το ευρύπιο το όνειρο και το κυνηγό τη βαθύτερη συσίτια των πραγμάτων. Άλλα και για δύσους δεν πιστεύουν στην αξία της παράδοσης κι έχουν τα μάτια στραμμένα στο συγχρόνο και το μελλοντικό, μήπως δεν υπάρχει πο διαμόρφωση του χώρου γύρω από το άγαλμα του Βενιζέλου, του Βοτοκόπουλου: Εδώ, υπάρχει θεληματική η επανάληψη όμων στοιχείων και την αντιλήψη της συγχρονής κατα-

σκευής. 'Όμως κάτω από μια κυριαρχη ιδέα, που τα ενοποιεί, τα αξιοποιεί, τα οργανώνει. Το άγαλμα, το διόρθωτο, τα πλακόστρωτα, το πράσινο της χλόης, τα μπετονένια επίπεδα, όλα μαζί και το καθένα με την ίδιωσή τους, και με το χαρακτήρα του, έρχονται μεταξύ τους σε αντίθεση, αλλά ταυτόχρονα δένονται σε μια σύνθετη γενναιόδωρη και δημιουργούμενη χώρα παλλόμενο, με αντιθέσεις και ομοιολογίες. Ένα χώρο που πέρα από την ηρεμία του και την ομορφιά του, καταντεί και διδακτικός ακόμα. Γιατί μας δείχνει με πάσους τρόπους μπορεί η ευαισθησία του αρχιτέκτονα να δημιουργεί. Όμως αυτά τα παραδείγματα αγνοήθηκαν παντελώς, για να οδηγήθουν στα χάλια που περιγράμμασε παραπάνω. Στην έλευση της φαντασίας, στη βασιλεία της αδιάφορης μονονοτίας στους δημόσιους χώρους της Αθήνας. Τα θέλειμους χρόνια τώρα όλ' αυτά, να γίνονται και να επαναλαμβάνονται απελπιστικά θελέρα. Και δε μίλησε κανένας μάς. Ιώσης γιατί σκεφτήσαμε πως ήταν Δημόσιοι Υπάλληλοι αυτοί που κάναντο το διασμό στο σώμα και στο χώμα της Αθήνας, με μέσο την αδιαφορία. Και επειδή γνωρίζαμε τι μέγα, αδηφάριό τέρας φύχων είναι ο κρατικός μηχανισμός και η γραφειοκρατία, Ιώσης να σκεφτήκαμε ότι είναι φυσικό και τα έργα του να είναι τερατώδη, λιώνας ακόμα, γιατί επλίζαμε ότι έφταγε η ανυνιστική των Δημόσιων Υπηρεσιών που πίων τους κρύβονται η αδιαφορία, η ραστότητα και η προχειρότητα, η ανευθυνότητα κι ο επαθελημός. Και Ιώσης στο θάδος να σκεφτόμαστε και να επλίζαμε ενδόμυχα,

ότι αν με τα θέματα αυτά καταπινόντωναν κάποιοι επόνυμοι αρχιτέκτονες, κάποιοι που έχωρισαν μ' ένα έργο προσωπικού, τα πράγματα θα διορθωνόντουσαν. Όμως να που έγινε κι αυτό με την πλατεία της Μπρόπολης και ανατέθηκε το έργο σ' ένα γνωστό αρχιτέκτονα. Τώρα πια, δυστυχώς, δεν μπορεί να θρεπεί καμια δικαιολογία. Ετοι το ποτήρι της αγανάκτησης έχειλισε. Κι επιμετράται! ΩΣ ΕΔΩ ΚΑΙ ΜΗ ΠΑΡΕΚΕΙ! Κι είπαμε ότι δεν πάει άλλο αυτή η ευγενική σωπή, που καθιερώθηκε σα ταυτόπιο ανάμεσα στους αρχιτέκτονες. Δεν είναι πα γεγένεια η σωπή, αλλά δειλιά και φυσομαχία, όταν κινδυνεύει η ιδια μας η ψυχή. Όταν, στην κυριολεξία πα, ρίχνοντας τα 'άγια τοις κυσι'. Γιατί η πλατεία της Μπρόπολης είναι πολύ χειρότερη κι από την Κλαυθώνος κι από τη Βουκουρεστίου κι ολούς τους άλλους δημόσιους χώρους που ασχήγονται πάνω στο ιερό το σώμα της Αθήνας. Είναι η ντροπή και το 'ονείδος' που αντανακλά σ' ολόκληρο το σώμα των αρχιτεκτόνων της Ελλάδας.

... Τους Λαιστρυγόνας και τους Κύκλωπας τον θυμαμένο Ποσειδώνα μη φοβάσαι...

Μάταια ο Καβάφης προσπαθεί να μας παρηγορήσει. Γιατί και φοβάσαι νείμαστε και δε χρέασταις να τους

... Κουβαλούμε μες στην ψυχή μας... τους Λαιστρυγόνες και τους Κύκλωπες. Τους έχουμε μπροστά μας καθημερι-

νά και μας κατατρώνει αδηφάγια την ψυχή μας. Τόσο που να μην είμαστε πια σιγούροι, αν μας έχει απομείνει κάποιο κατάλοιπο ψυχής. Νοιώθουμε σα να μας καταβροχθίζουν καθημερινά κι από λίγο, δύο ακόμη μας απόμενε.

Αν με ρωτήσετε τις ακρίβως πρέπει να γίνει, δεν θέλερα, ειλικρινά τι ν' απαντήνω. Είναι πα τόση τη σύγχυση, που θα διέλεγει στα μαλλά των ανθρώπων της εποχής μας, που νοιώθεις να πνίγεσαι και να δουλιξείς σε ένα τέλμα απέραντο βούρκων από αρδία κι απελπισία. Και το άντικτο της αυτοσυντηρησης, ίσως το μοναδικό που μας απόμενε, χωρίς νάγει κι αυτό εμπροσεμποτείβει, σα καλεί να κράξεις μ' όλη τη δύναμη που έχουν τα πλεύμανα σου: **ΒΟΗΘΕΙΑ!!!** Έχω πιστεύει μέσα μου, πως το μοναδικό πράγμα που μπορεί να μας σωσει από τον κατήφορο που πράγμα, είναι η ποίηση και οι ποιητές. Δεν έρω, Βέβαια, αν κι αυτό είναι ένα Ερόκι ικανό κι αρκετό, για να μας έσβασκανέ.

Ίσως να πρέπει να μαζευτούμε δύο απαθλήσματα που από την ασχήματα και να πάρουμε από μια «βαριά» ο καθένας και να πάσσουμε όλες αυτές τις φοβερές ασχήμες. Θυμάμαι, ότι ακρίβως αυτά ήταν τα λόγια μιας νεαρής φοιτήτριας της Σχολής Αρχιτεκτόνων του Πολυτεχνείου. Όταν κι αυτή μου μίλαγε τις προάλεις, αγανακτισμένη από την ασχήματα της πλατείας της Μητρόπολης. Πολύ θα το τράβαγε και θα τη χύριστανε η ψυχή μου. Αν και τα χρόνια μου, αλλοιόμονο, δεν μου επιτέρησαν πια τέτοιες αποκοτίες και τέτοιους εξερεμούμοις. Όμως κάτι πρέπει να γίνει οπωδόποτε. Να γίνουν σεμινάρια στους Υπαλλήλους των Υπουργείων και της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, που χειρίζονται τέτοια θέματα. Να τους δείξουν παλιότερα και σύγχρονα παραδείγματα. Να δουν πώς οι λαϊκοί μας μαστόρων αντιμετωπίσαν τέτοιες αντιτάχεις περιπτώσεις στην πλατεία των χωριών. Ήως δουλευουν από τα παλιά μέχρι τη σημερινή εποχή οι Γιαπωνέδες. Και πώς αντιμετωπίσουν κι άλλοι λαϊκοί ακόμα, τέτοια θέματα. Να γίνουν αρχιτεκτονικοί διαγωνισμοί για τη Μητρόπολη και την Κλαυθμώνας και να ξαναφτάσουν. Ξέρω, πως για τη Μητρόπολη ξεδύστηκαν πάνω από πενήντα εκατομμύρια. Ξέρω ότι για να ξαναγίνει, ίσως να χρειαστούν πάνω από άλλα ογδόντα. Ξέρω ότι την Ελλάδα την ονομάζουμε Ψωροκόστανα, για τη φωτάκια της και πώς δε μας περισσότερουν λεφτά για τέτοιες πολυτέλειες που προτείνε. Εξαρτάται όμως, από το τι θεωρεί κανείς σαν πολυτέλεια. Κι αν κανείς κάτοιει και λογαριάζει τη σημασία που

έχουν για την ψυχή μας οι δημόσιοι χώροι, τότε ίσως να μη το δύουμε πια σαν πολυτέλεια, αλλά σαν ανάγκη «αδήρητη». Γιατί μέσα σ' αυτούς τους δημόσιους χώρους, θα μπορέσουμε να πάρουμε μιαν ανάσα από την ασχήματα που περισσεύει γύρω μας. Και το κυριότερο, ίσως να δώσουμε κάποιες ευκαιρίες στα παιδιά μας να ζημιάσουν την ψυχή τους την εύπλοα της, ζώντας ανάμεικα στην ομορφιά. Τους επιβάλλουμε να ασφικτικούν ανάμεικα στους τεράστερες τοίχους της πολικακτίκας. Την αναγκάσσουμε να παιζουν μέσα στα βαθή φαραγγιά πονηρών πουχών μετατρέπει σι ο δρόμοι μας ανάμεικα στη αυτοκινήτα. Τουλάχιστο, να τους δώσουμε κάποιες ανθρώπινες πλατείες. Αυτό τους το χρωστάμε όλοι. Άλλα σαρκιτές και ειδικά, χρωστάμε και κάτι αλλού στον ίδιο μας τον εαυτό, υποδειχτείμε στον κόσμο, ότι μπορούμε να φτιάχνουμε για τους ανθρώπους αυτούς που είναι ο αρχικό μας προσρομός, που τον αγνοήσαμε. Να μεταπλάσουμε το περιβάλλον γύρω μας σε ομορφιά και ποιηση. Γιατί η Αρχιτεκτονική είναι ένα ποίημα που κρυσταλλώμενό.

Σημειώσεις

1. Είναι τόσο έντονο το όψιμο πόθος ενώς Νεορουμανικού Νοελαπολικουμού, που έχει επικρατήσει τα τελευταία χρόνια, όπου και η πετερεταία παλιά παράγκα, βαριτέσσει «νεοελλαϊκό μνημείο».

2. Οι όροι «τομετόντινο οπίτια» (και από και σα τομετόντουλοις) θέλουν να που μποτενέναια, μα όπως είναι γνωστό τον οπεκάσται και κρύβεται με επιηλειά. Ουνίθινος, από «αρπιάσιμελά». Ίσως ο όρος «κτίρια από αρπιάσιμελά» βάσανε την κυριολέξια.

3. Το φαινόμενο της κρίσης είναι γενικέστερο, σα παγκόσμια κλίμακα. Όμως εδώ έχει παρατείνεται με βαρύτερη προσφορά.

4. Δεν έρω αέντονο ελληνικό όρο, που να μεταφράζει με ακρίβεια την έννοια της λέξης. Τα... «αρβάς», «ακατέργαστος», «αντικόρες», νομίμων στον επαρκών.

5. Δεν αναφέρομα στην τάξη της Λογογής, αλλά στην εσωτερική τάξη της ουλήμης μιας ιδέας που πρέπει να διέπει στην τέχνη τη διατυπωση της γενικής διάταξης σα ραχοκοκάλι.

6. Κι αυτή ακριβώς νομίμω, ότι ήταν η πρόθεση του εργοδότη.

7. Αυτά τα μάρμαρα είναι άλλο λάθος. Γιατί πάνω στη λουστραρισμένης τους επιφάνεια πολλοί θα σκοτωθούν γλυστρώντας όταν δρέχει.

8. Η πώς πετυχαίνεται στη σύνθεση, το αντίστοιχο αποτέλεσμα χρησιμοποιώντας την αρμονία αντί για την αντίθεση.

9. Πόσο χιλιάδα κι υπενθυμίσια αντιτάχεις πάνω σε σχέση με τη χαμηλή μαντρώνα που κρεμίσανε.

10. Είναι τόση η αποτυχία, που να νοσταλγούμε την πρότερη ανυπορέα διαμόρφωσης;

11. Δεν αναφέρομαι στην άριτμη τεχνική διατυπωση, γιατί την είδα τη μελέτη. Αναφέρομαι στο ότι αν δινόταν ένα μικρό ποσοστό χρόνου που καταναλώθηκε για να μπουν όλες οι διαστάσεις, οι στάθμες, και να σχεδιάστουν οι λεπτομέρειες, στη σύνθετη τότε το αποτέλεσμα, φαντάζομαι θάτοντα διαφορετικό. Μιλών για την ανευθύντητη και την προχειρότητα της σύλληψης.

12. Στη γεννήση τους και τα δύο είναι τόσο οδεύσατο δεμένα, που θυμίζουν το γνωστό διλήμμα τ' αναπάντητο, του ουγού και της κόττας.

13. Πέστε τα έμπνευση, ή κεντρική ιδέα, ή διαισθηση, ή ώπες αλλοιών τα θέλετε. Δεν έχει σημασία.

14. Τονιζόμενοι και όχι ηθοποιούς.

15. Η δικαιολογία της στατικής ανεπάρκειας δεν φταινει. Η ανεπάρκεια δριοκετά στην φαντασία και την έμπνευση.

The Laestrygons, the Cyclopes and the Metropolis Square

P. Panteleakis

It has almost become customary in our country not to exercise criticism on architecture. All art magazines contain columns in which every artistic activity and event is criticized and evaluated: literature, music, painting, theater, etc. Such a column does not appear in any Greek architectural magazine, as if a secret agreement exists. The most one can find is a vague anxiety for general issues, with no direct or definite reference to the work of a certain architect, as if the entire subject is a taboo.

I do not feel sorry to ignore this taboo. Given the crisis of architecture in our country we probably need now more than ever to face reality unconventionally. I only feel sorry because the colleague, whose work I am dealing with is a nice fellow and I appreciate and respect his work. The fact that I think highly of him as an architect is one of the reasons that led me to criticize the way he has treated the Metropolis square and the result of this treatment. How can one describe something that lacks any central, concrete idea? It is as if you strive to describe a chaotic and random situation, inarticulated, without beginning or end. Everything, neither in order nor clear. Thus, even what we conventionally could call «the conception of the square's idea» lies between the casual and the so called «intentional». If, of course, one could argue that there is such a conception at all and not an obvious refusal — dare say intentional — to bring all elements under an essential order.